

แนวคิดที่ได้ในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย
ผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร
The Ideas of the Creation of Contemporary Dance
Through Poachangkapit Chant

(Received: Aug 12, 2021 Revised: Nov 22, 2021 Accepted: Dec 15, 2021)

ธนนท์พัชร อัสวเสมาชัย¹

Thananpach Asawasemachai

บทคัดย่อ

บทสวดโพชฌังคปริตรเป็นบทสวดที่มีความเชื่อในการบำบัดเปา
ขจัดโรคร้ายไข้เจ็บที่ผู้คนในสังคมกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์การระบาดของ
เชื้อไวรัสโควิด 19 (Covid-19) ผ่านการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย
อาศัยแนวคิดเพื่อประกอบสร้างผลงานนาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวด
โพชฌังคปริตร มีวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อค้นหาแนวคิดที่ได้รับภายหลัง
จากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร โดยศึกษา
ถึงความหมายนิยามศัพท์จะมีความหมายเพื่อให้ผู้อ่านงานวิจัยฉบับนี้
เกิดความเข้าใจตรงกัน ได้แก่ นาฏศิลป์ ความคิดสร้างสรรค์ นาฏศิลป์
สร้างสรรค์ แนวคิดศิลปะร่วมสมัย ทฤษฎีทัศนศิลป์ อิทธิพลของแนวคิดร่วมสมัย
ที่มีต่อศิลปะและนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้แนวคิดหลังจากการปฏิบัติการ
สร้างสรรค์นาฏศิลป์ 6 ประเด็น 1) แนวคิดเกี่ยวกับบทสวดโพชฌังคปริตร 2)
แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงนาฏศิลป์ 3) แนวคิด
นาฏศิลป์ร่วมสมัย 4) แนวคิดสัญลักษณ์ในการแสดงนาฏศิลป์ 5) แนวคิด
ความคิดหลากหลายในงานนาฏศิลป์ และ 6) แนวคิดและทฤษฎีทางด้าน

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ศิลปกรรมศาสตร์ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลที่ได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ที่จะสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย ขึ้นอื่นได้ และเห็นควรว่าสามารถนำบทสวดหรือหลักธรรมใด ๆ มาสร้างสรรค์ การแสดงก็ได้ แต่ต้องอยู่ตามหลักเหตุและผลจากข้อมูลที่ได้รวบรวมมา

คำสำคัญ: บทสวดโพชฌังคปริตร การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์
นาฏยศิลป์ร่วมสมัย

Abstract

The objective of this study was to present the idea of faith which is a spiritual anchor for people nowadays. Moreover, it aimed to investigate the ideas of the creation of contemporary dance through Poachangkapit Chant by studying the definitions of technical terms including dance, creativity, creative dance, contemporary art, visual art theory, and the effect of contemporary ideas on art and dance. Based on the creation of dance, the researcher found that there were six types of ideas including 1) the idea of Poachangkapit Chant 2) the idea of creativity of dance 3) the idea of contemporary dance 4) the idea of symbols of dance 5) the idea of a variety of dance, and 6) the idea and theory of art. The results of this study can be used as a guideline for other researchers who are interested in creating contemporary dance through Poachangkapit Chant or other chants.

Keywords: Poachangkapit Chant, Creation of Dance, Contemporary dance

บทนำ

หลักคำสอนโพชฌังคปริตรอันเป็นกุศโลบายการสอนให้ผู้คนตั้งมั่นอยู่ในสติแห่งตน เพื่อรู้เท่าทันและวางใจเป็นกลางกับสิ่งที่เกิด ซึ่งอาจจะเป็นหนทางที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้อย่างสุขสงบ โพชฌงค์หรือ โพชฌงค์ 7 คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้หรือองค์ของผู้ตรัสรู้มี 7 ประการ ได้แก่

1. สติ (สติสัมโพชฌงค์) ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง
2. ฌัมมวิจยะ (ฌัมมวิจยสัมโพชฌงค์) ความเพียรธรรม ความสอดส่อง สืบค้นธรรม
3. วิริยะ (วิริยสัมโพชฌงค์) ความเพียร
4. ปีติ (ปีติสัมโพชฌงค์) ความอิ่มใจ
5. ปัสสัทธิ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) ความสงบกายใจ
6. สมาธิ (สมาธิสัมโพชฌงค์) ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์
7. อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง

โพชฌงค์ 7 เป็นหลักธรรมส่วนหนึ่งของ โพธิปักขิยธรรม 37 (ธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งความตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่อริยมรรค อันได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมงคล 8) ทั้งนี้ พระสูตรและปาฐะที่เกี่ยวข้องกับโพชฌงค์ 7 โดยตรง ได้แก่ มหากัสสปะโพชฌังคสูตรปาฐะ มหาโมคคัลลานะโพชฌังคสูตรปาฐะ มหาจุณทโพชฌังคสูตรปาฐะ Lookhin (2008, ออนไลน์)

การดำเนินการวิจัยสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร ผู้วิจัยต้องการดำเนินการค้นหาแนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตรอันจะเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปพัฒนาสู่การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ที่ได้รับแรงบันดาลใจ

จากหลักคำสอนหรือบทสวดมนต์ต่าง ๆ เนื่องจากการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ผ่านบริบทของบทสวดมนต์เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังทั้งในประเด็นการสื่อสารรูปแบบ การจัดวางองค์ประกอบในการแสดงอันจะต้องสามารถนำหลักคิดในบทสวดมนต์ออกมาสู่ผลงานการแสดงโดยไม่นำเสนอออกมาในด้านลบ อันจะกระทบถึงความเชื่อ ความศรัทธาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น การค้นหาแนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์นั้นจึงเป็นประเด็นสำคัญของผู้วิจัยโดยศึกษาถึงนิยามศัพท์ต่าง ๆ ให้ความหมายที่ชัดเจนและความเป็นไปได้ในการนำเสนอผลงานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยในงานวิจัยฉบับนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อค้นหาแนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร

ประโยชน์การศึกษา

ความสำคัญในการดำเนินงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยคำนึงถึงการพัฒนาต่อยอดแนวคิดที่ได้จากการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตรเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นสิ่งที่มีความอ่อนไหวต่อผู้มีจิตศรัทธาในศาสนาพุทธสู่การตั้งแนวคิดต่อยอดสู่ทฤษฎี นำไปสู่กระบวนการดำเนินงานทางด้านการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ต่อไป อีกทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้สนใจศึกษาด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัยเข้าใจถึงรูปแบบ ความแตกต่างจากขนบในนาฏยศิลป์ชนิดอื่น ๆ และสร้างความรู้ความเข้าใจอันหลากหลายมิติในแนวคิดนาฏยศิลป์ร่วมสมัยในบริบทศิลปะร่วมสมัย

วิธีดำเนินงานวิจัย

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ผู้วิจัยดำเนินการผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์โดยเชื่อมโยงหลักความคิดทางพระพุทธศาสนา ผ่านบทสวดโพชฌังคปริตรกับองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยนำบทสวดโพชฌังคปริตรอันเป็นบทสวดที่มีการพูดถึงในกระแสวิพากษ์วิจารณ์ด้วยการบอกเล่าถึงคุณสมบัติพิเศษของบทสวดบทนี้ ในการปิดเป่า ขจัดโรคร้ายไข้เจ็บที่ผู้คนในสังคมกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 (Covid-19) ภาครัฐให้ความสำคัญกับบทสวดนี้ด้วยการจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ประชาชนชาวไทยร่วมสวดมนต์บทนี้ด้วยความหวังที่ว่าจะสามารถปิดเป่าเชื้อไวรัสโควิด 19 ให้หมดไปจากโลกนี้ การดำเนินงานวิจัยการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร เพื่อค้นหาแนวคิดที่ได้จากการสร้างสรรค์นั้น ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญถึงการให้ความหมายของคำศัพท์ที่นำมาใช้ในงานวิจัยซึ่งบางคำมีลักษณะความหมายเฉพาะเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการอธิบาย และศึกษาถึงอิทธิพลของแนวคิดร่วมสมัยที่มีต่อศิลปะและนาฏศิลป์อันมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้แนวคิดที่ได้จากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ชุดนี้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในการเข้าถึงข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่

1) ข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งในรูปแบบ หนังสือ ตำรา วิจัย และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลบทสวดโพชฌังคปริตร ความหมายของบทสวดโพชฌังคปริตร โพชฌังคปริตรกับการรักษาโรค ความหมายของนาฏศิลป์ ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ แนวคิดนาฏศิลป์ร่วมสมัย หลักในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ งานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิตที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย ทฤษฎีทัศนศิลป์ ทฤษฎีการออกแบบสื่อานาฏศิลป์ รูปแบบการนำเสนอผลงานนาฏศิลป์ร่วมสมัย

2) การสัมภาษณ์จากบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยสร้างสรรค์ทางตรงจากนักแสดงผู้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนกระบวนการทดลอง ขั้นตอนพัฒนา ไปจนถึงเป็นผู้แสดงบนเวทีจำนวน 6 คนทั้งหมดเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา คัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการแสดง นาฏศิลป์ร่วมสมัยมีความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายทางนาฏศิลป์ ในแบบนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ตะวันตก ใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในระหว่างปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้ขอจริยธรรมวิจัยในมนุษย์และได้รับการรับรองให้ทั้ง 6 คน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยชิ้นนี้ และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านการปฏิบัติและการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จำนวน 9 ท่าน ได้แก่ ผศ.ดร.กชกร ชิตท้วม และ ผศ.ดร.คมชวีร์ พสุริจันทร์แดง อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ดร.กรวิช เทพหัสติน ณ อยู่ธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านขับร้องและการใช้เสียงในการแสดงดนตรีคลาสสิก ดร.ขวัญชนก โชติมุฑตะ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ดร.ชนิดา จันทรงาม อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ดร.ภคพร พิมสาร หัวหน้าสาขาวิชาศิลปะการละครและความเป็นผู้ประกอบการสร้างสรรค์ คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผ.ศ.ดร.ภัทรฤทัย กันตะกนิษฐ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา คุณนิธิพัฒน์ พลชัย ผู้กำกับศิลป์ คณะ Spine Party Movement และ คุณลัดดา คงเดช นักการละครเวทีอิสระ และสมาชิกพระจันทร์เสี้ยวการละคร วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการสัมภาษณ์ในประเด็นการพัฒนาแนวคิดสู่การสร้างสรรคนาฏศิลป์ร่วมสมัย

3) สื่อสารสนเทศ การเข้าถึงแหล่งข้อมูลในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ร่วมสมัย ผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าถึงรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัยในต่างประเทศที่มีความหลากหลายในการนำเสนอ

4) การสังเกตการณ์ การรับชมการเผยแพร่ผลงานวิชาการนาฏศิลป์สร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งระดับประเทศและระดับนานาชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือบทสวดที่มีอยู่ในปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลเพื่อค้นหาแนวคิดที่ได้รับจากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมายรายละเอียดเนื้อหาที่จะปรากฏในงานวิจัยสร้างสรรค์ฉบับนี้ มีนิยามศัพท์ที่ผู้สร้างสรรค์เห็นควรในการอธิบายความหมายเพื่อให้ผู้อ่านงานวิจัยฉบับนี้เกิดความเข้าใจตรงกัน ดังนี้

นาฏศิลป์ คือ การเคลื่อนไหวร่างกายที่เป็นเครื่องมือแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกภายในจากองค์ประกอบและส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกาย จนเกิดเป็นการแสดงที่มีลีลาน่าสนใจ ทำให้นักแสดงและผู้ชมเกิดความคล้อยตาม มีความผูกพันที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณสามารถนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบนาฏศิลป์ในแบบของตนเอง โดยมนุษย์เริ่มการแสดงออกความรู้สึกภายในด้วยการแสดงลีลา จากนั้นผ่านการจัดการของมนุษย์สู่รูปแบบการเต้นรำในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่ นราพงษ์ จรัสศรี ได้กล่าวไว้ว่า นาฏศิลป์เป็นศิลปะที่เก่าแก่ชนิดหนึ่งของโลกในยุคก่อนประวัติศาสตร์ นาฏศิลป์ถือเป็นการแสดงออก (Express) ของอารมณ์ความรู้สึก (Feeling) ที่แสดงออกมาในรูปแบบของกิจกรรมของมนุษย์ บรรพบุรุษของมนุษย์ในอดีตกาลเคยลอกเลียนท่าทางของสัตว์และธรรมชาติแล้วจัดเป็นการแสดงขึ้น เพื่อเป็นการเอาใจหรือแสดงความเคารพต่ออำนาจทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบได้ในสมัยนั้น ในนาฏศิลป์จะมีความผูกพันซึ่งเกี่ยวกับจิตวิญญาณ

ของมนุษย์เสมอ นาฏยศิลป์มักจะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ เขตแดนพื้นที่ สงคราม ภูตผีปีศาจ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการทางด้าน นาฏยศิลป์ของตัวเอง นราพงษ์ จรัสศรี (2548, น. 2-3)

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นคุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการทำให้เกิดการพัฒนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ถือเป็นปัจจัยสำคัญอันจะเป็น สิ่งขับเคลื่อนให้เห็นในมุมมองที่แตกต่างออกไปจากเดิม การนำองค์ความรู้ ด้านต่าง ๆ เข้ามาบูรณาการเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ กมล โพธิเย็น ให้ความเห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมองของคนเรา ในการมองเห็น สิ่งที่ต่างไปจากเดิม เป็นการคิดหลายมุมมองหลายทิศทาง ที่กว้างและ ลึกลงไป ความคิดสร้างสรรค์นั้นจะมีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นการเชื่อมโยง จากสิ่งที่กำลังคิดไปสู่สิ่งอื่น โดยเป็นการมองเห็นทางเลือกหลายทาง อย่างรอบด้าน และยังเป็นความคิดที่ต่างไปจากเดิมที่ตื่นตาตื่นใจ ในขณะเดียวกัน ความคิดสร้างสรรค์จะส่งผลให้เกิดการคิดค้นสิ่งแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ และจะได้สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม ตลอดจนได้วิธีการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นผลลัพธ์สำคัญ กมล โพธิเย็น (2562, น. 12)

นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ให้ความหมายถึง การสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ แสดงถึงเอกลักษณ์ของผู้วิจัยที่ผ่านการคิดวิเคราะห์ข้อมูล สู่การเคลื่อนไหวร่างกายที่แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกภายในจากองค์ประกอบ และส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกาย นำองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เข้ามาวิเคราะห์ ข้อมูลสู่การสร้างสรรคเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ แสดงถึงเอกลักษณ์ของผู้วิจัย ผ่านการนำเสนอสู่พื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางด้านนาฏยศิลป์ เพิ่มเติมโดย ธีระวรธรณ ธีระวรวิสิฐ ได้แสดงทรรศนะว่า “นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ คือ การประดิษฐ์คิดค้นการเคลื่อนไหวร่างกายที่เกิดขึ้นจากความคิดหรือ ความรู้สึกภายใน อาจได้รับแรงบันดาลใจมาจากสิ่งเห็นในชีวิตประจำวัน แล้วนำมากระตุ้นความคิด สร้างเป็นผลงานทางนาฏยศิลป์ได้ มุ่งเน้นในเรื่อง

ความคิดสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกับปัจจัยของยุคสมัย” ณัฐวรณ ธีระวราวิสิฐ (2559, น. 16-17) นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ คือ การประดิษฐ์คิดค้น การเคลื่อนไหวร่างกายให้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับหัวเรื่องที่ผู้วิจัยให้ความสนใจนำเสนอความคิดและจินตนาการผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานตามวัตถุประสงค์

แนวคิดศิลปะร่วมสมัย เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) และศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Art) เป็นแนวคิดที่นำแนวคิด ทักษะ และเทคนิคใหม่ ๆ ในการพัฒนารูปแบบของศิลปะ จากการศึกษาข้อมูลความเป็นมาโดยเริ่มจากความรู้และความเข้าใจในการเข้ามาของศิลปะร่วมสมัย ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ และคณะ ได้กล่าวถึงการเริ่มใช้คำว่าศิลปะร่วมสมัยว่า ในปี พ.ศ.2510 วงการศิลปะนานาชาติได้มีการพูดถึงลัทธิหลังสมัยใหม่ เริ่มมีการใช้คำว่า “ศิลปะร่วมสมัย” แทนคำว่าศิลปะสมัยใหม่ และปี พ.ศ.2520 ศิลปะร่วมสมัยถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศไทย ได้มีการนำแนวคิด เทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาใช้สร้างสรรค์เป็นงานรูปแบบใหม่ ศิลปะร่วมสมัยเป็นผลงานอันเกิดจากการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของมนุษย์โดยมีเงื่อนไขของเวลาเป็นสิ่งที่มาก่อนหลักกรรม ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์, ปริญญา ขาวผ่อง และ อภิวัฒน์ สุตสาคร (2555, น. 1) ซึ่งความเป็นมาก่อนที่ศิลปะร่วมสมัยจะได้รับการเดินทางมาสู่ปัจจุบันนั้น ในอดีตศิลปะร่วมสมัยได้เดินทางจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก หลังจากจบสงครามเกิดการขยายตัวของศิลปกรรมสากล การแข่งขันสนับสนุนวงการศิลปะ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจุดเริ่มต้นของศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Art) ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยที่ได้พรรณนาเอาไว้แล้ว มุมมองรูปแบบศิลปะร่วมสมัยได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงผลงานศิลปะและมุมมองที่ได้รับชมงานศิลปะไปอย่างมาก กฤติยา กาวีวงศ์ และมนุพร เหลืองอร่าม (2558) ได้อธิบายไว้ว่า ก้าวแรกสู่ยุคโลกาภิวัตน์

เนื่องด้วย มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงคือ โลกไซเบอร์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยน กระบวนทัศน์ของคนในยุคสมัยใหม่ ในการเชื่อมโลกเข้าด้วยกันพร้อมกับ กระแสความคิดแบบ เดอเลซ และกัตตารี เกี่ยวกับความเป็นไรโซม จึงมีการคิดกรอบการทำงานแบบใหม่ ดังนั้น “สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์” (Relation Aesthetics) โดย นิโกลาส์ บูริโยต์ (Nicolas Bourriaud) ก็ได้ก่อตัวขึ้นเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกทางศิลปะของศิลปิน หัวก้าวหน้าในทศวรรษที่ 1990 ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้ชมได้เห็นความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ งานศิลปะ ได้แก่ มิติของเวลา บริบท ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของที่ตั้ง และศิลปวัตถุ ผลจากกรรมวิธีทาง ศิลปะตามแนวคิดดังกล่าวเรียกว่า “ศิลปะเชิงสัมพันธ์” ผลงานศิลปะแนวนี้ มุ่งสร้างความหมายและผลลัพธ์จาก “งานศิลปะ” ให้ขยายขอบเขต การสร้างสรรค์และ “การมอง” งานศิลปะให้ก้าวพ้นจากกรอบสี่เหลี่ยมหรือ กรอบแบบประเพณีนิยมให้ขยายกรอบไปสู่การจัดวางสัมพันธ์ภายในพื้นที่ ที่เปิดกว้างสำหรับจุดจบแบบปลายเปิด กฤติยา กาวีวงศ์ และมนุพร เหลืองอร่าม (2558, น. 46) จากแนวคิดและมุมมองที่เปลี่ยนไปในการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะส่งผลให้สถานะของผู้ชมไม่ได้เป็นเพียงผู้ที่มาเข้าชมเท่านั้น แต่กลับกลายเป็นผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในผลงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ ศิลปะเชิงสัมพันธ์อาศัยปัจจัยร่วมที่สำคัญสองประการในการจัดวาง และประกอบสร้างความหมายให้กับ “ศิลปะ” ได้แก่ “เวลา” และ “พื้นที่” เพื่อรวบรวมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันงานประเภทนี้ “เชื่อเชิญ” และ “เปลี่ยนสถานะ” ผู้ชมให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในฐานะผู้ร่วมแลกเปลี่ยนสนทนา สร้างให้เกิดความเชื่อ จนกระทั่งผู้ชมได้กลายเป็นส่วนหนึ่งใน สถานการณ์ศิลปะ ศิลปะเชิงสัมพันธ์ เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้ตอบโต้ แลกเปลี่ยน เพื่อพัฒนาประสบการณ์ทางสุนทรียะด้วยสัมผัสอื่น ๆ ที่นอกเหนือจาก “การมอง” กฤติยา กาวีวงศ์ และมนุพร เหลืองอร่าม (2558, น. 46-47)

ดังนั้น ศิลปะร่วมสมัยในงานวิจัยฉบับนี้เป็นรูปแบบศิลปะที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นความสันติหลังสงคราม การพัฒนาวัฒนธรรมต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ การสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตรอันเป็นบทสวดที่ปัดเป่าโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ผู้วิจัยเห็นถึงปัญหาเชื้อไวรัสโควิด 19 ที่กำลังระบาดอยู่ในขณะนี้ ผู้วิจัยจึงได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ร่วมสมัยที่สามารถสื่อสารกับผู้ชมที่มากกว่าการมองเห็นเพียงอย่างเดียว การพัฒนาการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยของผู้วิจัยจะคำนึงถึงแนวคิดจากการศึกษาแนวคิดศิลปะร่วมสมัยในครั้งนี้

ทฤษฎีทัศนศิลป์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ก็เป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สร้างสรรค์ผลงานผ่านการรับรู้ทางการมองเห็น แสดงออกทางการเคลื่อนไหวเป็นแกนหลัก ซึ่งสามารถกระทบเข้าไปในอารมณ์และความรู้สึกของผู้ที่ได้รับชมซึ่งมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับทัศนศิลป์ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีรูปแบบนิยม (Formalism) ที่เน้นความรู้สึกภายในของตัวศิลปินเป็นหลัก ผู้ชมสามารถเกิดสุนทรียภาพได้ด้วยประสบการณ์รสนิยมของตัวเอง โดย จตุรรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์ ได้อธิบายว่า รูปแบบนิยมแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยการนำส่วนประกอบพื้นฐานหรือทัศนธาตุทางทัศนศิลป์ เช่น เส้น สี ลักษณะพื้นผิวพื้นที่ว่าง รูปร่าง รูปทรง เป็นต้น มาจัดวางหรือแก้ปัญหาบนผืนระนาบทั้งสองและสามมิติ เป็นการสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการทางด้านการจัดองค์ประกอบก่อให้เกิดคุณค่าในตัวผลงานที่สามารถมองเห็นได้บนพื้นผิวผู้ชมสามารถที่จะสัมผัสเอาความงามคุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึกได้โดยอิสระตามพื้นฐานประสบการณ์ รสนิยมของแต่ละบุคคล (จตุรรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์, 2558, น. 19) การสร้างสรรค์นาฏศิลป์หากเปรียบเทียบทางกระบวนการคงจะดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การแสดงออกทางผลงานผ่านร่างกายอันเปรียบเสมือนต้นกำเนิดของเส้น

การเคลื่อนไหวร่างกายเปรียบเสมือนเส้นที่ถูกวาดบนกระดาษ พื้นที่การแสดง คงเปรียบเสมือนกระดาษเปล่าที่รอให้ผู้สร้างสรรค์บรรจงนำองค์ประกอบต่าง ๆ ใส่ลงไปในพื้นที่ว่างนั้น ๆ เมื่อนำมาใช้กับงานนาฏศิลป์การเลือกใช้อองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในมิติต่าง ๆ นั้นย่อมทำให้ศิลปินผู้ออกแบบเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นต้นว่าศิลปินมองเห็นลักษณะการเรียงตัวของเส้นตรง เกิดแรงบันดาลใจในการออกแบบนาฏศิลป์ที่ทำให้ความรู้สึกมั่นคง เทียบธรรม และออกแบบองค์ประกอบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกัน ขวัญแก้ว กิจเจริญ (2558, น. 240)

อิทธิพลของแนวคิดร่วมสมัยที่มีต่อศิลปะและนาฏศิลป์

อิทธิพลของแนวคิดร่วมสมัยที่มีต่อศิลปะแขนงต่าง ๆ ก่อนที่เราจะทราบถึงอิทธิพลที่จะเข้าไปอยู่ในศิลปะประเภทต่าง ๆ นั้น คงต้องทำความเข้าใจถึงความคลุมเครือในด้านของความหมายที่ศิลปินใช้กัน โดยในช่วงแรกที่มีคำว่าศิลปะร่วมสมัยจะมีความสัมพันธ์กับรูปแบบศิลปะสมัยใหม่ เช่นเดียวกับรูปแบบศิลปะหลังสมัยใหม่ สุธี คุณาวิชยานนท์ ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า “ศิลปะร่วมสมัย” เป็นศัพท์อีกคำที่ยากต่อการขีดเส้นแบ่งขอบเขตและให้ความหมายที่แน่ชัดตายตัวโดยทั่ว ๆ ไป “ศิลปะสมัยใหม่” และ “ศิลปะร่วมสมัย” จะมีความคลุมเครือพอกัน เพราะคำแรกบอกนัยว่า “ใหม่” และเป็นของที่เกิดขึ้น “ล่าสุด” ส่วนคำหลังก็บอกความหมายในแนวที่ใกล้เคียงกันว่าเป็นของ “ปัจจุบัน” ทั้งตัวศิลปะ ศิลปินและคนดูต่างอยู่ร่วมยุคร่วมสมัยเดียวกัน หากถือตามนี้ ศิลปะร่วมสมัยที่เป็นปัจจุบันในตอนนี้ อีกหกสิบปีข้างหน้าก็จะกลายเป็นของเก่าไม่ร่วมยุคร่วมสมัยอีกต่อไป สุธี คุณาวิชยานนท์ (2561, น. 152) เห็นได้ว่าการให้ความหมายของศิลปะร่วมสมัยที่ผู้วิจัยได้ตีความถึงการดำเนินไปพร้อมกับยุคนั้น ๆ จากคำอธิบายที่ได้กล่าวถึงศิลปะร่วมสมัยที่อยู่ในอดีตจะไม่ใช่ศิลปะร่วมสมัยในอนาคต สุธี คุณาวิชยานนท์ ได้อธิบายเสริมว่า แต่หากจะกล่าวถึงอย่างจำเพาะเจาะจง ในเชิงลึก ศิลปะสมัยใหม่ที่เกิดจากความคิดแบบลัทธิสมัยใหม่ (โมเดิร์นนิซึม, Modernism)

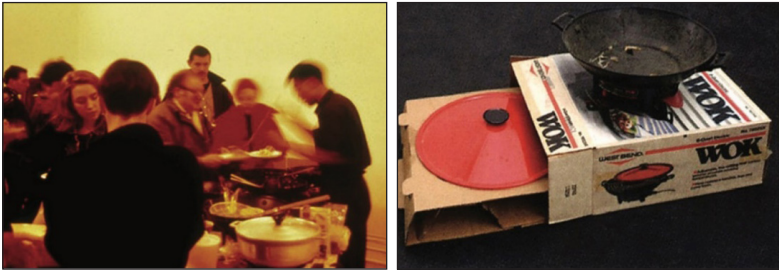
จะเป็นศิลปะที่เก๋กว่าศิลปะร่วมสมัย เพราะในโลกของศิลปะและวิชาการ ตะวันตกยุคของศิลปะจากลัทธิสมัยใหม่ได้จบสิ้นไปแล้ว ตั้งแต่ในราว ปีคริสต์ทศวรรษ 1970 (ในราว พ.ศ. 2520 - 2523) โลกศิลปะซึ่งรวมไปถึง งานวัฒนธรรมและศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้เข้าสู่ยุคร่วมสมัยแล้ว หลังจาก ลัทธิสมัยใหม่สิ้นสุดแล้ว โลกจะเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ หรือโพสต์-โมเดิร์น หรือไม่ ยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัดเพราะคำและความหมายของ “หลังสมัยใหม่” ในระดับนานาชาติ ยังเป็นที่โต้แย้งถกเถียงกันไม่มีข้อสรุปที่แน่นอน ดังนั้น คำว่าศิลปะร่วมสมัยที่ฟังดูเป็นกลางกว่าจึงเป็นที่นิยมแพร่หลายกว่าคำว่า ศิลปะหลังสมัยใหม่ คำว่า “ศิลปะร่วมสมัย” นี้มักจะถูกใช้เพื่อให้เข้าใจว่าเป็น ศิลปะที่ใหม่กว่ามีความก้าวล้ำกว่ามีความแตกต่างและแยกตัวออกจากศิลปะ สมัยใหม่อย่างชัดเจน สุธี คุณาวิชยานนท์ (2561, น. 153)

ดังนั้น ในงานวิจัยฉบับนี้ การวิเคราะห์อิทธิพลแนวคิดร่วมสมัย ที่มีต่อศิลปะและนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงแนวคิดศิลปะและศิลปิน ตั้งแต่ช่วงลัทธิสมัยใหม่ได้จบสิ้นไปแล้ว ประเทศไทยนั้นได้มีการนำแนวคิด ศิลปะร่วมสมัยเข้ามาในช่วงยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศไทยได้รับอิทธิพล จากชาติตะวันตก ดังที่ ชญาน์วัต ปัญญาเพชร ได้อธิบายไว้ว่า พัฒนาการ ศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทยเติบโตมาพร้อมกับประวัติศาสตร์การสร้างชาติไทย ซึ่งเกิดขึ้นจากอิทธิพลอำนาจในและอำนาจนอก คือจากตะวันตกในทศวรรษ 1990 เป็นยุคของสังคมโลกาภิวัตน์ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกันทั่วโลกทำให้สังคมไทย เกิดการแลกเปลี่ยนอำนาจอิทธิพลจากต่างประเทศ ซึ่งเป็นปฏิกิริยา ทั้งการเปิดรับและต่อต้านในเวลาเดียวกัน วงการศิลปะร่วมสมัยไทย มีการสร้างความสัมพันธ์ต่อวงการศิลปะตะวันตกหรือนานาชาติที่ชัดเจนมาก ชญาน์วัต ปัญญาเพชร (2558, น. 91) การพัฒนาศิลปะร่วมสมัยในประเทศ มีความเจริญเติบโตไปพร้อมกับการกลับมาของกลุ่มคนที่ได้ไปศึกษาต่อ ที่ต่างประเทศและกลับมาพร้อมแนวคิดในการนำเสนอศิลปะบนสื่อต่าง ๆ ดังที่ ชญาน์วัต ปัญญาเพชร ได้ทำการศึกษาว่า จากสภาพเศรษฐกิจที่เติบโต

จากทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ชนชั้นกลางที่มีฐานะมีมากขึ้นและนิยมส่งลูกหลานไปเรียนต่างประเทศในทศวรรษ 1980 ศิลปินไทยจำนวนหนึ่งกลับมาจากต่างประเทศนำรูปแบบ คอนเซ็ปทวล อาร์ต (Conceptual Art) ศิลปะจัดวาง (Installation Art) เอนไวรอนเมนต์ อาร์ต (Environmental Art) ศิลปะเพอร์ฟอร์แมนซ์ (Performance Art) ศิลปะวิดีโอ (Video Art) เข้ามาท้าทายคำจำกัดความนิยามศิลปะ “ความเป็นไทย” ในช่วงเวลาเดียวกันที่ศิลปะไทยประเพณีถูกฟื้นฟูกลับมาอีกครั้งโดยเรียกว่า “ศิลปะประเพณีไทยร่วมสมัย” ชญาน์วัต ปัญญาเพชร (2558, น. 91)

การที่กลุ่มคนที่มีหัวสมัยใหม่กลับมาสร้างผลงานศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทยคงจะเป็นที่ยอมรับได้ยากในสมัยนั้น เนื่องจากประเทศไทยเองมีวัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติคงเป็นธรรมดาที่จะเกิดการหวงแหนเมื่อมีสิ่งใหม่เข้ามา “บุรพาคตินิยมของชาติเปิดเผยให้เห็นว่าตะวันตกใช้ความศิวิไลซ์มาเป็นเหตุผลรองรับรองความชอบธรรม เพื่อครอบครองและครอบงำอาณานิคมหรือตะวันออก” ชญาน์วัต ปัญญาเพชร (2558, น. 98) ถึงแม้ว่าแนวคิดศิลปะร่วมสมัยจะเป็นที่ยอมรับได้ยากในสมัยนั้นแต่ก็มีศิลปินไทยที่นำเสนอผลงานร่วมสมัยที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ ด้วยการนำเสนอ “เสน่ห์เป็นแบบอื่น” หรือ “Exotic” โดยฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช จากชิ้นงานที่มีชื่อว่า “ผัดไทย” (ดังภาพที่ 1)

การให้ความหมายกับสิ่งที่น่าสนใจเป็นสิ่งสำคัญในงานแสดงศิลปะร่วมสมัย จากการแสดงชุด “ผัดไทย” โดยฤกษ์ฤทธิ์ได้ให้ความหมายถึงการใช้หม้อกระทะไฟฟ้าชื่อ West Bend (ดังภาพที่ 1) ไว้ว่า “วิดีโอ (The East It Red the West is Bending)” ของศิลปินหญิง มาร์ธา รอสเลอร์ (Martha Rosler) ผลงานชิ้นนี้เป็นการวิจารณ์ถึงความเป็นตะวันออกที่ถูกดัดแปลงให้เป็นตะวันตก” ชญาน์วัต ปัญญาเพชร (2558, น. 91)

ภาพที่ 1 ผลงานชุดผัดไทยที่มีชื่อเสียงของฤกษ์ฤทธิ์และหม้อกระทะไฟฟ้า
ยี่ห้อ West Bendที่เป็นส่วนหนึ่งของผลงานชุด ผัดไทย
ชฎานันท์ ปัญญาเพชร (2558, น. 101)

อิทธิพลของศิลปะร่วมสมัยยังคงส่งอิทธิพลมาถึงปัจจุบันแต่ยังคงเป็นรูปแบบเฉพาะกลุ่มเท่านั้น สังเกตได้งานนาฏศิลป์ร่วมสมัยมักจะถูกจัดแสดงจากการจัดงานเทศกาลการเต้นในระดับนานาชาติ (ประเทศไทย) เทศกาลศิลปะการแสดง การจัดการแสดงผลงานนาฏศิลป์ของนักศึกษาสาขาวิชานาฏศิลป์ทั้งนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์ตะวันตก เพียงเท่านั้น ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยการสร้างสรรคานาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร ผู้วิจัยจะนำแนวคิดคอนเซ็ปชวล อาร์ต ซึ่งเป็นแนวคิดที่ “แต่เดิมคำนี้มีใช้กันมานานพอควร โดยเรียกผลงานศิลปะที่มีความหมายกับแนวคิดที่ซ่อนเร้นอยู่นอกเหนือไปจากที่มองเห็น” กำจร สุนพงษ์ศรี (2558, น. 649)

ผลการวิจัย “แนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรคานาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร”

จากการสร้างสรรคานาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตร ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบองค์ประกอบการแสดง 8 ประการ ได้แก่ ด้านบทการแสดง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ออกมาว่า บทสวดโพชฌังคปริตรนั้น

มีความเกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ ร่างกาย จิตใจ และอาการเจ็บป่วย อันมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ได้ ด้านนักแสดง 6 คนมีประสบการณ์ในการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัย ด้านลีลานาฏศิลป์ ทดลองคิดค้นท่าทาง และการจัดวางองค์ประกอบโดยใช้เทคนิคการด้นสด (Improvisation) ในการให้นักแสดงเคลื่อนไหวท่าทางในชีวิตประจำวัน (Everyday Movement) ใช้เครื่องมือในการพัฒนาการเคลื่อนไหว ได้แก่ น้ำหนัก ระดับ ความเร็ว และความลื่นไหล และใช้การด้นสดแบบมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายมนุษย์ (Body Contact Improvisation) ในการพัฒนาการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยขึ้นนี้ ด้านเสียงได้นำบทสวดโพชฌังคปริตรพร้อมคำแปลประกอบการแสดงนำเสนอความเชื่อในบทสวดจะทำให้ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงนำกระจกเงามาใช้ในการสะท้อนทั้งตัวของตัวละคร เบื้องลึกในจิตใจของตัวละคร การใช้สะท้อนผู้อื่น ด้านสถานที่แสดงใช้ผนังและพื้นเป็นสีขาวสอดคล้องกับเนื้อหาและพบว่าสถานที่ไม่ได้มีผลกระทบต่อเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอ ด้านแสง แสงที่มีความส่องสว่างให้เห็นการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน ไม่สร้างความสับสนให้แก่ผู้แสดง เป็นแสงที่มีความนิ่ง เรียบ ด้านเครื่องแต่งกาย ใช้สีขาวหมายถึงจิตอันบริสุทธิ์ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนสีแดงนั้นหมายถึง ร่างกายที่ผู้วิจัยตีความถึงร่างกายที่ปราศจากผิวหนัง เลือดที่ไหลเวียนในร่างกาย นำโครงร่างของดอกบัวเข้ามาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบเครื่องแต่งกาย

จากกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัยชุดนี้ ผู้วิจัยได้พบแนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ 5 ครั้ง โดยแบ่ง 6 ประเด็นที่มีความสำคัญในแง่ของการตีความ การสื่อความหมาย การแสดงเชิงสัญลักษณ์ และเป็นแนวคิดที่ส่งผลต่อการออกแบบองค์ประกอบการแสดงในแต่ละด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทสวดโพฆมังคปริตร

บทสวดโพฆมังคปริตรเป็นบทสวดที่มีความเชื่อมโยงด้านการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางร่างกายและทางจิตใจ อันเป็นบทสวดที่มีตำนานกล่าวถึงไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และในปัจจุบันยังมีกล่าวถึงบทสวดนี้ในการรักษา บัดเปาจากเชื้อไวรัสโคโรนา-19 ที่เกิดการระบาดอย่างมากในปัจจุบัน ผู้วิจัยนำประเด็นที่อยู่ในบทสวดโพฆมังคปริตร ในการออกแบบบทการแสดงที่มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของร่างกาย จิตใจ อาการเจ็บป่วย ใช้นักแสดงที่มีความหลากหลายสื่อถึงคนในสังคมที่มีความหลากหลาย ในการสร้างสรรค์การแสดงขึ้นนี้ไม่เพียงแต่นำหลักคิดที่อยู่ในบทสวดมาใช้เพียงเท่านั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้เสียงของบทสวดที่เป็น ภาษาบาลีพร้อมคำแปลมาประกอบการแสดงขึ้นนี้ เพราะจากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่ามีความเชื่อความศรัทธาที่บอกต่อกันมาว่าบทสวดนี้ไม่เพียงแต่จะบรรเทาความเจ็บป่วยให้แก่ผู้สวดเท่านั้นแต่หมายรวมถึงผู้ฟังด้วย ซึ่งสอดคล้องกับหลักคิดของบทสวดนี้ที่บอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ เมื่อผู้ฟังได้รับฟังอาจก่อให้เกิดสมาธิในการฟังและชมการแสดง เมื่อเกิดความสงบในจิตแล้วก็จะส่งผลดีต่อร่างกายของผู้ที่รับชมและรับฟังตามความเชื่อของบทสวดนี้

ภาพที่ 2 ภาพการออกแบบลีลาที่มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของร่างกาย

(ธนันท์พัชร อัครเสมาชัย, ผู้ถ่ายภาพ, 2564)

2. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงนาฏยศิลป์

การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ในบริบทของงานวิจัยฉบับนี้คำนึงถึงความคิดอิสระที่ผู้วิจัยสามารถออกแบบได้อย่างอิสระ ไม่มีกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องอันเป็นนิยามสำคัญของการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยจะไม่ปิดกั้นความคิดของตนเองและมองว่าทุกอย่างที่จะทำนั้นเป็นไปได้แต่การที่ผู้วิจัยคิดเช่นนั้นส่งผลให้กระบวนการคิดเพื่อออกแบบองค์ประกอบสำหรับผู้วิจัยนั้นจึงมีความฟุ้งซ่านที่จะนำสิ่งต่าง ๆ เข้ามาใช้ในการแสดงเนื่องจากความอิสระที่มากจนเกินไป การกำหนดกรอบความคิดจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังนั้น การใช้แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงนาฏยศิลป์นั้นคงไม่ใช่การทำอะไรก็ได้ แต่ในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยนั้นจะต้องถูกพัฒนามาจากการศึกษาข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมและวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุและผลในการออกแบบองค์ประกอบนั้น ๆ

ภาพที่ 3 พื้นที่แสดงที่ไม่จำเพาะแสดงในโรงละครแต่สามารถนำไปแสดงที่ใดก็ได้

(ฉันทน์พัชร อัสวเสมาชัย, ผู้ถ่ายภาพ, 2563)

3. แนวคิดนาฏยศิลป์ร่วมสมัย

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้สืบค้นเพื่อหาที่มาของศิลปะร่วมสมัยก่อนที่จะเกิดรูปแบบของนาฏยศิลป์ร่วมสมัยขึ้นมา ในความหมายของความร่วมสมัยในงานวิจัยฉบับนี้ คือ รูปแบบศิลปะ ที่การสะท้อนถึงปัญหา

ที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ การใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ที่มีความเชื่อมโยงกับหลักความคิดของนาฏศิลป์ร่วมสมัยในปัจจุบัน ผู้วิจัยนำมาใช้ในการออกแบบลีลานาฏศิลป์ มุ่งเน้นการใช้ท่าทางในชีวิตประจำวัน การเดินสัด การดันแบบมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เข้ามาใช้พัฒนาท่าทางการเคลื่อนไหวให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ การออกแบบอุปกรณ์ประกอบแสดงที่มีความเรียบง่ายแต่สามารถสื่อความหมายในเนื้อหา การออกแบบเสียงที่ใช้เสียงสวดบทโพชฌังคปริตรพร้อมคำแปลเป็นการสื่อสารอย่างตรงประเด็นแต่แฝงนัยยะการอวยพรให้ผู้ฟัง ผู้ชมให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์

ภาพที่ 4 ภาพการใช้ท่าทางในชีวิตประจำวัน การเดินสัด
การดันแบบมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เข้ามาใช้พัฒนา
ท่าทางการเคลื่อนไหวให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ
(ธนันท์พัชร อัครเสมาชัย, ผู้ถ่ายภาพ, 2564)

4. แนวคิดสัญลักษณ์ในการแสดงนาฏศิลป์

ผู้วิจัยนำรูปแบบการนำเสนอผ่านแนวคิดคอนเซ็ปทวล อาร์ต โดยมุ่งให้ความสำคัญกับความคิดมากกว่าสุนทรียะความงาม ผ่านการออกแบบองค์ประกอบต่าง ๆ ได้คำนึงถึงสิ่งที่สามารถสอดแทรกเนื้อหาในช่วงต่าง ๆ ในการแสดงโดยผู้วิจัยไม่ได้คำนึงว่าการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้จะต้องมีรูปแบบลีลาการเคลื่อนไหวหรือการใช้เสียงประกอบการแสดงเหมือนกับงานนาฏศิลป์ในรูปแบบอื่น ๆ ทั้งการออกแบบลีลานาฏศิลป์ที่ผู้วิจัยใช้สัญลักษณ์

ผ่านท่าทางเรียบง่ายในการสื่อสารเนื้อหา เช่น การถือกระจกเข้าหาตัว ที่เป็นการสะท้อนตนเอง หรือการถือกระจกออกไปที่หาคนอื่นเปรียบเสมือน การมอง การหัดตัวการยึดตัวเล่าถึงความเจ็บป่วยและความเป็นปกติ เป็นต้น ด้านการจัดองค์ประกอบบนพื้นที่แสดงการจัดวางนักแสดงให้อยู่ในรูปของวงกลมเปรียบเสมือนชีวิตมนุษย์ที่เวียนว่ายตายเกิด การเคลื่อนที่ของนักแสดงตามวงของตนเอง เป็นต้น ด้านการออกแบบเครื่องแต่งกายผู้วิจัยเลือกใช้สีแดงสีขาวในการแสดงถึงความหมายที่มีอยู่ในบทบาทการแสดง ด้านอุปกรณ์ประกอบการแสดงเลือกใช้กระจกเงาเพื่อสะท้อนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยทำการศึกษาจากข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการค้นหาเพื่อให้ได้สิ่งที่สามารถสื่อความหมายของการแสดงชุดนี้ อีกทั้งเป็นกระตุ้นให้ผู้ที่ได้รับชมเกิดการตั้งคำถามและสามารถตอบได้ตามประสบการณ์ของตน

ภาพที่ 5 ภาพการใช้กระจกเงาในการสื่อถึงจิตใจ
และการเลือกใช้สีแดงสีขาวในการออกแบบเครื่องแต่งกาย
(ฉันทน์พัชร อัสวเสมาชัย, ผู้ถ่ายภาพ, 2564)

5. แนวคิดความคิดหลากหลายในงานนาฏศิลป์

แนวทางการพัฒนารูปแบบทางศิลปะร่วมสมัยได้เดินทางสู่การผสมผสานแนวความคิดจากแหล่งต่าง ๆ สู่การทดลองในกระบวนการให้เกิดผลงานศิลปะที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้นำรูปแบบคอนเซ็ปชวล อาร์ต เข้ามาท้าทายความคิดของตนเอง

ด้วยการผสมผสานหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับนาฏยศิลป์ร่วมสมัย การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวด โศกฉกัปปิตถีนี้นอกจากหลักคิดในบทสวดกับแนวคิดศิลปะร่วมสมัยแล้ว ผู้วิจัยได้คำนึงถึงศาสตร์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ไม่เพียงเฉพาะศาสตร์ทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัยเท่านั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงการจัดวางองค์ประกอบจากแนวคิดทางศิลปกรรม ในการออกแบบเส้นจากร่างกายมนุษย์ เครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดงจัดวางบนพื้นที่ว่าง การใช้สีเพื่อเติมเสริมจุดเด่น สร้างเอกภาพ ในผลงานสร้างสรรค์อันเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ความรู้ เนื้อหาจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการในการสร้างสรรค์องค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดงที่มีมุมมองหลากหลายมิติ

6. แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปกรรมศาสตร์

แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปกรรมในงานวิจัยฉบับนี้ ที่ผู้วิจัยได้คำนึงถึง ประกอบไปด้วยเส้น พื้นที่ สี เงา น้ำหนักที่มีส่วนสำคัญในการนำเสนอสู่สายตาของผู้ชม การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโศกฉกัปปิตถีนี้นี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากพื้นที่ว่างเปล่าที่เปรียบเสมือนกระดานเปล่า จากนั้นจึงคิดวิเคราะห์จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา มาเพื่อแต่งเติมสีสัน ลายเส้นบนพื้นที่ว่างเปล่า นั้น อาทิ ผู้วิจัยได้เลือกใช้สีขาว หากแต่ผู้วิจัยเลือกใช้สีขาว ภาพที่อยู่บนพื้นที่ว่างเปล่าก็จะราบเรียบแสดงออกถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เมื่อผู้วิจัยได้เพิ่มสีแดงเข้าไป ทำให้รูปแบบการแสดงมีมิติของสีมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ผู้วิจัยคำนึงถึงการจัดวางบนพื้นที่โดยคำนึงถึงความสูง ต่ำ ความสมมาตร ความสมดุล ทิศทางของนักแสดงผ่านรูปเรขาคณิตทั้งเส้นตรง เส้นโค้ง วงกลม สีเหลี่ยม เป็นต้น เพื่อเสริมความหมายในการแสดง ดังเช่น การเดินเป็นวงกลมทางซ้าย 3 รอบเปรียบเสมือนการเดินรอบพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาอันเป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปกรรมใช้กับผลงานชิ้นนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้แนวคิดที่ได้หลังจากปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ 6 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับบทสวดโพชฌังคปริตร ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจที่อยู่ภายในบทสวดนี้ 2) แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในการแสดงนาฏศิลป์นับได้ว่าเป็นมีความสำคัญที่จะทำให้ผู้วิจัยได้มีอิสระในการดำเนินกิจกรรม โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงรูปแบบที่มีมาก่อนหน้านั้นแต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รวบรวมและวิเคราะห์ 3) แนวคิดนาฏศิลป์ร่วมสมัยที่ให้ผู้ชมมองความแตกต่างซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเพื่อหารูปแบบของแนวคิดนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในรูปแบบของศิลปะร่วมสมัยยิ่งขึ้นอันจะสนับสนุนการดำเนินงานสร้างสรรค์องค์ประกอบต่าง ๆ 4) แนวคิดสัญลักษณ์ในการแสดงนาฏศิลป์ถูกสอดแทรกในการแสดง เป็นกระตุ้นให้ผู้ที่ได้รับชมเกิดการตั้งคำถามและสามารถตอบได้ตามประสบการณ์ของตนเอง 5) แนวคิดความคิดหลากหลายในงานนาฏศิลป์เพื่อเสริมให้เกิดการผสมผสานศาสตร์ที่นอกเหนือจากนาฏศิลป์เข้ามาสู่การดำเนินงาน 6) แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ที่จะทำให้ผู้วิจัยได้คิดถึง เส้น พื้นที่ สี เงา น้ำหนักที่มีส่วนสำคัญในการนำเสนอสู่สายตาของผู้ชม

อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผ่านบทสวดโพชฌังคปริตรในงานวิจัยฉบับนี้เกิดจากการค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อให้ความหมายของคำแต่ละคำที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้ และแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างศิลปะที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบนาฏศิลป์ซึ่งจะทำให้ผู้สนใจในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยมีมุมมองที่แตกต่างออกไปจากการผสมผสานนาฏศิลป์แต่ละรูปแบบเข้าไว้ด้วยกันเท่านั้น แต่หมายถึงกระบวนการค้นหาความหมาย การตีความจากแรงบันดาลใจสู่การออกแบบ

องค์ประกอบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ด้านต่าง ๆ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในแง่มุมที่หลากหลาย แนวคิดที่ได้หลังจากการปฏิบัติการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ทั้ง 6 ประเด็น ผู้ที่มีความสนใจในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยสามารถนำแต่ละประเด็นไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยขึ้นอื่นได้และจะประโยชน์ในการศึกษาหาข้อมูลของผู้ที่จะทำงานวิจัยสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การดำเนินการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) การศึกษาด้านการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยในประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะมีการค้นคว้าและการดำเนินงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง แต่การเข้าถึงข้อมูลที่มีความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดศิลปะร่วมสมัยกับการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยในบริบทของสังคมโลกนั้นยังคงมีอยู่ไม่มาก ส่งผลให้ผู้ที่มีความสนใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยไม่สามารถหาข้อมูลในด้านแนวคิดนาฏศิลป์ร่วมสมัยที่ผูกพันไปกับการเดินทางของศิลปะจำเป็นต้องค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารวิชาการทางด้านศิลปะหรือเอกสารวิชาการต่างประเทศ เพื่อเชื่อมโยงถึงบริบทของศิลปะร่วมสมัยและนาฏศิลป์ร่วมสมัย ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์จะสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาต่อไป

2) การนำบทสวดมนต์สู่การสร้างสรรค์นาฏศิลป์อาจเป็นประเด็นที่อ่อนไหวสำหรับบางกลุ่มบุคคล ผู้วิจัยจำต้องวิเคราะห์ถึงข้อมูลในบทสวดมนต์นั้น ๆ ค้นหาความหมายที่ซ่อนอยู่ ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การนำบทสวดมนต์มาสร้างสรรค์นาฏศิลป์นั้นมีความน่าสนใจมากขึ้น เนื่องจากบทสวดต่าง ๆ

ในพระพุทธศาสนาจะถูกนำไปใช้ในวาระและกรรมที่ต่างกันออกไป ดังนั้น เห็นควรว่าสามารถนำบทสวดหรือหลักธรรมใด ๆ มาสร้างสรรค์การแสดงก็ได้ แต่ต้องอยู่ตามหลักเหตุและผลจากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมา ผู้ที่มีความสนใจในการนำบทสวดมาสร้างสรรค์นาฏศิลป์จึงควรที่จะต้องศึกษาความหมายที่อยู่ในบทสวดนั้น ๆ อย่างลึกซึ้งสู่การดำเนินการสร้างสรรค์ในองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้ง 8 ประการ

เอกสารอ้างอิง

- กฤติยา กาวิวงศ์ และมนุพร เหลืองอร่าม. (2558). *โครงการรวบรวมบทความและบทวิจารณ์เกี่ยวกับศิลปะสมัยใหม่และศิลปะร่วมสมัยของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.
- กมล โพธิเย็น. (2562, มกราคม - มิถุนายน). ความคิดสร้างสรรค์: พรสวรรค์ที่ครูควรสรรค์สร้างให้ผู้เรียน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 17(1), 9-27.
- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2558). *ศิลปะสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขวัญแก้ว กิจเจริญ. (2558). *การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากภาพท่าเต้นของนราพงษ์ จรัสศรี*. [วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- จตุรนต์ กิรติวุฒิปงศ์. (2558). *สุนทรีย์ภาพของทัศนธาตุทางทัศนศิลป์: ความบันดาลใจในเรา*. (รายงานวิจัย). นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ชญานันต์ ปัญญาเพชร. (2558, มกราคม - มิถุนายน). ศิลปะร่วมสมัยไทย ภายใต้แนวคิดหลังอาณานิคมในทศวรรษที่ 1990. *วารสารวิจิตรศิลป์*, 6(1), 86-127.
- ณัฐวรรณ ธีระวารวิสิฐ. (2559). *การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ตามแนวคิดสัมมาทิฐิ*. [วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ธนนท์พัชร อัสวเสมาชัย. (2564). *ภาพการออกแบบลีลาที่มุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์ของร่างกาย*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขาวิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

ธนันท์พัชร อัสวเสมาชัย. (2563). *พื้นที่แสดงที่ไม่จำเพาะแสดงในโรงละคร แต่สามารถนำไปแสดงที่ใดก็ได้*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

_____. (2564). *ภาพการใช้ท่าทางในชีวิตประจำวัน การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การเคลื่อนไหว การสื่อสาร การแสดงอารมณ์ความรู้สึก*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

_____. (2564). *ภาพการใช้กระจกเงาในการสื่อถึงจิตใจและการเลือกใช้สีในการออกแบบเครื่องแต่งกาย*. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ: สาขานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

นราพงษ์ จรัสศรี. (2548). *ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุธี คุณาวิชยานนท์. (2561). *ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย: ตะวันตกและไทย*. กรุงเทพฯ: J Print 94.

ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์, ปริญญา ขาวผ่อง และอภิวัดน์ สุดสาคร. (2555). *ปัจจัยความสำเร็จที่มีต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินไทย: กรณีศึกษาตลาดศิลปะร่วมสมัยในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา*. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

Lookhin. (2008). *โพธิปักขิยธรรม 7 หมวด 37 ประการ*. สืบค้น 12 สิงหาคม พ.ศ.2563, จาก <https://www.unzeen.com/article/437/>.